

TÜRK MENŞELİ ÇİN ÂİLELERİ-II

Kürşat YILDIRIM*

ÖZ

Türk milletine mensup çok sayıda âilenin Çin içerisinde gidip Çinlileştikleri tarihî bir hakikattir. Türk âileleri Çinlileştikleri zaman ilk iş olarak Çince âile adları almışlardır. Bu âileler tarihî süreçte türlü adlarla anılmışlar ve türlü yerlerde görünmüşlerdir. Bugünkü Çin’de bazı Çinli âilelerin menşei, taşıdıkları adlar sayesinde tespit edilebilmektedir. Makalemizin bu bölümünde Çin kaynaklarına dayanarak Çinlileşen Shi, Tuoba ve Zhi adlı âilelerin tarihî seyirlerini ve bugün yaşadıkları yerleri tespit etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türk Âileleri, Çin Âileleri, Çin Kaynakları, Çin, Çinlileşmek, Tarih, Etnoloji

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
kursatyildirimtr@yahoo.com

CHINESE FAMILIES FROM TURKIC ORIGIN-II

ABSTRACT

It is an historical fact that many Turkic families went to China and became Chinese. After Turkic families became Chinese, they took a Chinese family name firstly. These families are referred to by any name and they appeared in different place in historical process. Today, origin of some Chinese families can be discovered by the names they carry. In this section of our article, we will try to define Turkic families named Shi, Tuoba and Zhi who became Chinese, to identify historical course of them and to determine where they live today based on Chinese sources.

Keywords: Turkic Families, Chinese Families, Chinese Sources, China, Become Chinese, History, Ethnology.

10) 石 shi:

Wei Shu 魏書'nun Guan Shi Zhi 官氏志 bahsine göre Washilan 唃石蘭 âlesinin adı Shi 石 olarak değiştirilmiştir¹. Washilan âlesini ise Tabgaç Xianbei'lerden gelmez². Bu âile Yuan He Xing Zuan 元和姓纂'da Wushilan 烏石蘭 olarak kaydedilmiştir³. Yao Weiyuan gibi araştırmacılar Wa 唃 ile Wu 烏'nun aslında bir ses olduğu kanaatindedir⁴. Chen Lianqing ise Washilan adının sadece bu kayıta görüldüğünü ve esas adın çeşitli kaynaklarda görülen Wushilan olduğunu bildirmektedir⁵.

Cen Zhongmian, Yuan He Xing Zuan'a düştüğü haşiyede adın "arşlan" adına benzerliğine dikkat çekmiştir⁶ ki makûl bir mülahazadır.

XIX. yüzyılın başlarında kaleme alınan Quan Tang Wen 全唐文 adlı kaynağa göre Gök-Türkler devrinde Uygurlar arasında Shi 石 adlı bir âile vardı⁷.

Bugün Sarı Uygurlar arasındaki Qilu 齐鲁 âilesinin Çince âile adı da Shi'dır⁸.

Tabgaç Devleti'nde Lanling Gong (Bey)'u Shi Meng adlı birinden bahsedilmektedir ki Wushilan âilesinden gelmez. Kayıtlarda âilenin neslinin Henan'a yerleştiği ve Shi adı aldığı bildirilmektedir⁹.

Tang Sülalesi'nin resmî sülale yıllığı olan Xin Tang Shu'ya Tang İmparatorluğu'nda yüksek mevkilere gelmiş Shi Hong adlı birinin biyografisi, konulmuştur. Buna göre Shi Hong'un atalarının âile adı Wushilan 烏石蘭'dır ve sonraları ad Shi 石 olarak değiştirilmiştir¹⁰.

¹ WS, s. 3010.

² CWD, s. 384.

³ YHHT, s. 1596.

⁴ YWK, s. 143.

⁵ CLY, s. 118.

⁶ YHHT, s. 1596.

⁷ YQD, s. 173.

⁸ YQD, s. 173.

⁹ YHHT, s. 1596.

¹⁰ XTS, s. 5188.

Âile, Song (960-1279) devrinde yazılmış Bai Jia Xing 百家姓 adlı âile listesinde yer almaktadır¹¹.

Âilenin Tabgaç Xianbei'lerden gelme olduğu aşikârdır. Günümüzde Mançu, Dungan, Miao, Kore, Çinli ve yine Sarı Uygur gibi birçok kesimde görülen Shi âile adı ile Tabgaç Xianbei'lerden gelme Wushilan âilesi arasında doğrudan bağ kurmak imkânsızdır. Bununla beraber bugün çoğu Gansu'ya bağlı Sunan Sarı Uygur (veya Yugur) Özerk Bölgesi'nde yaşayan ve Uygur Kaganlığı'nın dağılmasından sonra güneye inip ikiye ayrılan kollardan birini teşkil eden Sarı Uygurlara mensup Qilu 齐鲁 âilesinin kullandığı Çince Shi adı ile Quan Tang Wen adlı kaynağın bahsettiği Gök-Türkler devrindeki Uygur Shi 石 âilesi arasında muhtemel bir bağ düşünülebilir.

11) Tuoba 拓跋:

Bilindiği gibi Tuoba 拓跋 veya 拓拔 adı, Türkçe Tabgaç olarak okunabilecek bir adın Çince yazılışdır. Çin kaynaklarında görülen Tuoba adına dâir bazı izahlar yapılmıştır. Öncelikle Wei Shu'da erken Tabgaç tarihinden bahseden ilk cildindeki bir malûmata değinmek lâzımdır. Kaynağın “kuzeylilerin geleneğinde “toprak”a “tuo” ve “bey”e “ba” dendiğinden onların adı “Tuoba” (“Toprak Beyi”) olmuştur” şeklindeki kaydı¹² büyük bir anakronizmdir. Çince Tuoba adının **taγ-bašī* yâni “toprak başı/beyi”, *tapīyčī* yâni “köle”, *tap+ačī*<**hačī* yâni “torun”, *tuy+baš* yâni “kel”, *toy+qubča* yâni “sarılmış, sarmalanmış”, **to^βuyačī* yâni “madenci” gibi mânâlara geldiği öne sürülse¹³ de adın Türkçe “ulu, saygı değer” demek

¹¹ YQD, s. 1778.

¹² WS, s. 1. Bu ifadenin Çin kaynaklarındaki bir anakronizmdir. “Tuo” kelimesi “toprak”ın ve “ba” kelimesi ise “bey”in karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu iki kelimenin kuzeyli halkların dilindeki orijinal adların çevriyazımı suretiyle kaydedilmesi söz konusudur. Ancak kelimelere verilen mânâ M.Ö. XXX- XXI. yüzyıl arası yaşadığına inanılan Hükümdar Huang devrine âittir ve oldukça arkaiktir. Hâlbuki Tuoba adı Çin kaynaklarında ancak IV. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır (J. Holmgren, *Annals of Tai Early T'o-pa History According to the First Chapter of the Wei-shu*, Canberra 1982, s. 79, not.4).

¹³ P. A. Boodberg, “Marginalia to The Histories of The Northern Dynasties”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, III, 3/4, Dec., 1938, s. 239-241; ayn.yazr., “The Language of the T'o-Pa Wei”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, I, 2, Jul., 1936, s. 183-185.

olan Tabgaç (Tawgaç) adının çevriyazımı olduğu Türkiye’de geniş bir kesim tarafından kabul edilmektedir¹⁴.

Song Shu 宋書’daki Suo Lu 索虜 (“Suo Düşmanları”) bahsi şöyle demektedir: “Suo Tou Lu 索頭虜 (“Kel Kafalı Düşmanlar”)’nun âile adı Tuoba 託跋’dır. Bunlar, eski Han (Sülâlesi) Generali Li Liu’nun neslidir. Liu, Hunlara teslim olmuştu, yüzlerce ve binlerce soy vardı, her biri kendine ad verdi, Suo Tou da onlardan biridir. Jin Sülâlesi başlarında (III. yüzyılım ikinci yarısı) Suo Tou soyunun boylarından (kabilelerinden) on binlerce âile (hane) Yunzhong (şimdiki İç Moğolistan’da)’da idi”¹⁵. Böylece Tabgaç adının “kel kafalı” mânâsına gelmesi ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır¹⁶.

Nan Qi Shu 南齊書’daki Wei Lu 魏虜 (“Wei Düşmanları”) bahsinde kaydedildiğine göre Wei Lu, Hunların soyudur, âile adı Tuoba 託跋’dır¹⁷.

Kâşgarlı Mahmud tarafından “Türklerden bir bölük” olarak kaydedilen¹⁸ Tabgaçların, Xianbei’lerin bir kolu olduğu bilinmektedir¹⁹. Tabgaçların Tunguz (Wieger), Moğol (Shiratori) veya Tunguz dilli (Pelliot) olduklarına dâir görüşler olsa da 386 yılında kurdukları Çin tarzı Kuzey Wei Devleti’nde Çinlileşmeden önce esasen Türk oldukları²⁰, en azından hâkim

¹⁴ W. Eberhard, *Çin’in Şimal Komşuları*, Çev., N. Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996, 2. bs., s. 79, dpt. 1; ayn. yazar, *Das Toba-Reich Nordchinas*, Leiden 1949, s. 1 vd.; Louis Bazin, “Recherches sur les parlers T’o-pa (5E siècle après J.C.)”, *T’oung Pao*, 39, 1950, s. 228-231; Louis Ligeti, “Le Tabghatch, un dialecte de la langue Sien-pi”, *Mongolian Studies*, Ed. Louis Ligeti, Budapest 1970, s. 265 vd.

¹⁵ *SuS*, s. 2321.

¹⁶ Hakan Aydemir’e göre Siyenpi-Tabgaç *toyu-sin, *taɣu-şin, -toɣo-çin (3. yüzyılda), bundan da topu, topo formları ortaya çıkar. Aydemir, toɣu/ taɣu sözlerinin Siyenpi-Tabgaç dilinde *toyu-sin, *taɣu-şin olarak görünmesi hâlinin eski Türkçe Tabgaç veya Tawgaç karşılığını söylemektedir. Buna göre Tabgaç/Tawgaç sözünün kendisi metatezli formdur. Bunun “toprak” a “t’o” ve “bey” e “pa” dendiğinden onların adı “T’o-pa” (“Toprak Beyi”) olmuştur” olmuştur kaydı esas alınarak bunun *taɣu “toprak”+(?Bulgar-) Türkçe *baç “baş”>*taɣbaç>eski Türkçe Tabgaç~taɣaç eşleştirmesi yapılmaktadır. (Hakan Aydemir, “Altaic Etymologies: Töz, Toprak, Toɣosun”, *Turkic Languages*, VII/1, 2003, s. 122, 123 ve dpt.: 18).

¹⁷ *NQS*, s. 983.

¹⁸ Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk*, I, Çev. Besim Atalay, Ankara 2006, 5. bs., s. 453.

¹⁹ *TT*, s. 5373.

²⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul, 2003²³, s. 90-91; W. Eberhard, “Toba’lar Etnik Bakımından Hangi Zümreye Girer?”, *AÜ DTCF Dergisi*, I, 2, 1942, s. 19-30.

tabakanın Türk olduğu²¹ kabûl edilmektedir. Tabgaçların Türklüğü bazılarınca artık tartışma konusu yapılmamaktadır. Sir Gerard Clauson gibi araştırmacılara göre ise bütün Tabgaç, Xianbei ve Murong grubu Türk idi ve Türkçe konuşuyorlardı²².

Çin tarih yazımında ananevî bir tarz olarak Tabgaçlar da varlığı tartışmalı Sarı İmparator'un nesli olarak gösterilmektedirler²³.

Tabgaç tarihi için çok önemli olan bir olay erken devirlerde Xianbei'lerin atalarının Hunlar tarafından mağlup edilerek Argun ve Amur ırmaklarının kuzeybatı bölümündeki Nen Irmağı'nın üst akımlarındaki bir dağa sığınmaları ve bu dağın adını almalıdır. Kaynaklardan bu olayın Han Devleti'nin ortaya çıkışından önce (M.Ö. 206 yılından önce) vuku bulduğu anlaşılmaktadır. M. Ö. 221-206 yılları arasında Çin'e hâkim olan Qin Devleti ile ilgili olayları anlatan *Qin Hui Yao*'da şöyle bir kayıt bulunmaktadır:

“Donghu'lar... Xiongnu (Hun)'larla işbirliği yapıp gelişip güçlendiler. Yay geren asker sayısı 200 binden fazladır. Âdetleri, gelenekleri ve devlet idâresindeki unvanları Xiongnu (Hun)'lar ile esasen aynıdır. Qin devrinin sonlarına doğru Xiongnu (Hun)'lar tarafından mağlup edildiler. Dağılıp Xianbei Dağı'na sığındılar”²⁴.

Diğer Çin kaynaklarında *“Bu dağın adı Xianbei olduğu için bu halkın unvanı Xianbei olmuştur”* şeklinde kayıt vardır²⁵.

Kaynaklardaki malûmatlara göre Xianbei'leri yenen kişi çok büyük bir ihtimalle Hun Hükümdarı Modun'dur. O halde bu olay, Modun'un iktidara geçtiği M.Ö. 209 yılından sonra ve Qin Devletinin son bulunduğu M.Ö. 206 yılından önceki üç yıllık dönemde vuku bulmuş olmalıdır.

Xianbei'lerin atalarının bu dağa yerleşmelerinden sonra yavaş yavaş güneye ve batıya doğru yayılmaya başladıkları görülmektedir. Bu süreçte Xianbei'ler üç parçaya ayrılmışlardır: Doğu Xianbei'leri: Murong, Duan ve Yuwen kabileleri; Kuzey Xianbei'leri: Esasını Tuoba (Tabgaç)'lar oluşturmaktadır; Batı Xianbei'leri: Sarı Irmak'ın batısındaki Tufa, Longyou civarındaki Qifu ile Kök Nor ve Kansu civarındaki Tuguhun kabileleri.

²¹ Eberhard, *Das Toba-Reich Nordchinas*, s. 6-12; İbrahim Kafesoğlu, *age.*, s. 91.

²² Gerard Clauson, “Turk, Mongol, Tungus”, *Asia Major*, VIII, 1, 1960, s. 117.

²³ *YHHT*, s. 1576.

²⁴ *Qin Hui Yao*, Taipei, 1945, s. 289

²⁵ *TT*, s. 5368; *WS*, s. 1.

Bunlardan Murong, Qifu ve Tufa sülaleleri Çin tarihinde “16 Ülke Dönemi” denilen zamanda (304-436), “Önceki Yan”, “Sonraki Yan”, “Batı Yan”, “Güney Yan”, “Batı Qin”, “Güney Liang”; Tabgaç sülalesi “Dai Devleti” ve “Kuzey Wei”; Yuwen kabilesi Kuzey Zhou Devleti kurmuştur. Tuguhun kabilesi ise Kansu ve Kök Nor dolaylarında Sui ve Tang dönemi sonrası (VI. yüzyıldan sonra) iyice yerleşmiştir²⁶.

III. yüzyılın başlarında Muronglar doğuya, doğudaki Yuwenlar ile Liaoxi'deki Duanlar Liaodong bölgesine göç etmeye başlamışlardır. Tabgaçlar ise kuzeyden güneye inerek bugünkü İç Moğolistan'da, Çin'in kuzeyindeki Shanxi ve Hebei'ye gitmişlerdir. Tabgaçlardan Tufa sülâlesi Batı Bölgesi Başkanlığı'na geçerek Hexi'deki Zoulang'a yerleşmiştir. Bunlara daha sonra Longxi Xianbei'lerinin Qifu sülalesi denilmiş ve bunlar Çin'in kuzeybatı eyaletlerinden Shaanxi ve Gansu'ya gitmişlerdir²⁷.

Tabgaçların İmparator Dao Wu devrinde (371-409), Wei 魏 adı kullanmaya başladıkları ve Xiao Wen devrinde (471-500) ise adı Yuan 元 olarak değiştirdikleri bilinmektedir. Tabgaç Devleti'nin payitahtı Luoyang olduktan sonra Hegu 紇骨, Yun 雲 ve Jing 景 gibi âilelere de Yuan adı verilmiştir²⁸. Böylece Wei Shu ve Bei Qi Shu 北齊書 gibi kaynaklarda görülen Yuan Tan 元坦, Yuan Xiaoyou 元孝友, Yuan Bi 元弼, Yuan Man 元蠻; Zhou Shu'da görülen Yuan Ding 元定, Yuan Wei 元偉; Sui Shu'da görülen Yuan Wendu 元文都, Yuan Shan 元善; Tang Shu'da görülen Yuan Jie 元結, Yuan Zhen 元稹, Yuan Dan 元澹 gibi yüksek mevkideki kişilerin hepsi Tabgaç yâni Tuoba 拓跋 âilesinden gelmedir. Bu kişiler arasından Yuan Wei 元偉, Yuan Ding 元定 gibi kimseler Chen Shu 陳書 ve Sui Shu gibi bazı kaynaklarda doğrudan Tuoba Wei 拓跋偉 ve Tuoba Ding 拓跋定 olarak kaydedilmektedir²⁹.

Sui Shu'da zikredilen Tuguhun 吐谷渾 Hükümdarı Tuoba Mumi 拓拔木彌³⁰ ve Xin Tang Shu'da geçen Tangut (Dangxiang 党項) Beyi Tuoba Yici 拓拔亦辭³¹, Tuoba adını ya unvan olarak kullanıyorlardı ya da Chen

²⁶ *Bei Jiang Tong Shi*, Ed., Zhao Yuntian, Zhengzhou 2001, s. 83.

²⁷ Pulat Otkan, “IV. Yüzyılda Kuzey Çin'deki Yabancı Halkların Yerleşim Alanları ve Nüfusu”, *Erdem*, V/XV, 15, Eylül 1989, s. 780-781.

²⁸ *TC*, s. 454a.

²⁹ *CLY*, s. 93.

³⁰ *SS*, s. 1844.

³¹ *XTS*, s. 3742.

Lianqing ve Yao Weiyuan'ın ileri sürdüğü gibi Tuguhunlar ve Tangutlar arasında Tabgaç âileleri mevcuttu³². Yukarıda verdiğimiz bazı tarih malûmatlarına göre Tuguhunlar ve Tangutlar arasında Tuoba âilelerinin yer alması pek tabiidir.

Âile, Bai Jia Xing 百家姓'daki âile listesinde yer almaktadır³³.

Türk Tuoba âileleri Çinlileşmişlerdir. Bu âileler bugünkü Çin topraklarında Beijing, Shanghai, Liaoning'deki Shenyang, Gansu'daki Ningxian havalisinde yayılmışlardır³⁴.

12) Zhi 支:

XII. yüzyıldan kaleme alınan Gujin Xingshi Shu Bianzheng 古今姓氏書辯證³⁵, 1209 yılında tamamlanan Mingxian Shizu Yanxing Leigao 名賢氏族言行類稿³⁶ ve XVI. yüzyılın sonunda tamamlanan Wang Xing Tong Pu 萬姓統譜³⁷ adlı kaynaklara göre Zhi 支 âilesi, Yuezhi 月支'lardan gelmez.

Çin kaynaklarından edinilen malûmata göre Yuezhilar M.Ö. III. yüzyılda Gansu etrafında, bugünkü Qilian ile Altay ve Tanrı Dağları arasındaki geniş sahada yaşıyorlardı. Büyük Hun Devleti kurulduktan sonra Hunların tazyikiyle M.Ö. 176 yılında batıya Wusunların yaşadığı İli Havzası'na geldiler. M.Ö. 155 yılından sonra güneye inerek Baktriya sahasına inerek buradaki Daxia Devleti'ni yıktılar ve orada devlet teşkil ettiler. M.Ö. 120 yılında ise Hindistan'ın kuzeyine indiler ve orada Kuşan Devleti'ni kurdular³⁸.

³² CLY, s. 94; YWK, s. 7.

³³ YQD, s. 1778.

³⁴ YQD, s. 579.

³⁵ GBC, s. 38.

³⁶ MSYL, C. III, s. 21a.

³⁷ WXTP, C. I, s. 138.

³⁸ Kürşat Yıldırım, *Çin Kaynaklarına Göre Hunlar ve Gök-Türkler Döneminde Türkistan'ın Tarihi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015, s. 64. Yuezhiların etnik mensubiyetinin Tibetli, Türk, Moğol, İndo-Avrupalı, İranlı, Massaget, Seres, Issedon, İskit, Sarmat, Alan ve Tohar olduğuna dâir farklı görüşler vardır. Ancak Yuezhiların etnik mensubiyetinin İskitlere dayandığı sonucuna varan doyurucu bir tahlil Kazuo Enoki tarafından yapılmıştır (*Studia Asiatica, The Collected Papers in Western Languages of the Late Dr. Kazuo Enoki*, ed. R. Kono, Tokyo, 1998, s. 22-30); bu görüşü ilk ortaya atan G. Haloun'dur. W. A. Smith Hint kaynaklarına dayanarak Sakaların göçünü M.Ö. 150-100 arasına koymaktadır. Bu ise Yuezhiların göç çağına rastlamaktadır

Büyük Hun Devleti kurulduktan sonra Yuezhiların hepsinin batıya göçmedikleri ve Gansu havalisinden daha yakın ve ulaşımı kolay olan güneye ve yine doğuya yâni Çin'e gidip yerleştikleri ve Çinlileşerek Çince âile adı Zhi 支 aldıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Yuezhiların bu göçle ikiye ayrıldıkları ve batıya gidenlerin Büyük Yuezhi ve güneye ve doğuya gidenlerin ise Küçük Yuezhi olarak adlandırıldıkları bir vakiadır³⁹.

Xing Shi Kao Lue 姓氏考略, Jun Wang Bai Jia Xing 郡望百家姓, Yuan He Xing Zuan gibi ana kaynaklara göre dağılan Yuezhilardan Çin'e gelenleri Lang Xie 琅邪 (bugünkü Shandong'un güneydoğu kısmındaki Lanyi, Jiaonan gibi şehirler) ve Heyang 郃陽 (bugünkü Shaanxi'nin Heyang İlçesi) topraklarına yerleştiler⁴⁰.

Yuezhilardan Çin'e yerleşenlerin bazıları o devirdeki Çin devletlerinde yüksek mevkilere gelmişlerdir. Meselâ Han Devleti (M.Ö. 206-M.S. 220)'nde Yuezhi halkından Zhi Jie 支訢, Atlı Birliklerde Zhi Quliu 支屈六, Budist Keşiş Zhi Chen 支讖; Üç Sülâle devrinde (220-280) Budist sutraları tercüme eden Zhi Qian 支謙; Jin Devleti devrinde (265-420) Budist Keşiş Zhi Dun 支遁; Tabgaç Wei devrinde (386-534) Hekim Zhi Facun 支法存; Tang Devleti (618-907)'nde Zhi Shucui 支叔才, Askerî Müfettiş Zhi Xiang 支祥; Song Devleti (960-1279)'nde Zhi Yong 支詠; Ming Devleti (1368-1644)'nde Zhi Li 支立, Zhi Keda 支可大 gibi kimseler Zhi 支 âilesinden gelmediler⁴¹.

Bugün Çinli Müslümanlar olan Dunganlar (Hui'ler) ve Mançular arasında görülen Zhi âilesi mensupları Jiangsu, Hebei, Guizhou, Shandong, Jiangxi, Guangdong, Henan gibi yerlerde yayılmışlardır⁴². Bu kişilerin hepsinin Yuezhilardan geldiğini söylemek elbette ki imkânsızdır ancak hiç olmazsa Yuezhilardan gelme çok sayıda Zhi âilesi mensuplarının bu insanlar arasında yaşadığı söylenebilir.

(Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Ankara, 1981, s. 480). Nihayetinde E. Chavannes, F. Hirth, M. Rostovtsev ve Z. Velidi Togan bunları Türk saymaktadırlar (Zeki Velidi Togan, *Umûmî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981³, s. 419, son not: 143).

³⁹ HS, s. 3891.

⁴⁰ YHHT, s. 79; CWD, s. 555.

⁴¹ WXTP, C. I, s. 138-138; YHHT, s. 79; GBC, s. 38; DOU, s. 813; CWD, s. 555; YWK, s. 377, 378.

⁴² YQD, s. 73.

Sonuç

Türk milletine mensup bazı âilelerin Çin topraklarına yerleşip Çinlileştikleri tarihî bir hakikattir. Bu âilelerin nesli bugün de devam etmektedir. İçtimaî tetkiklerde milletleri teşkil eden en küçük birim olan âilelerin adlarına ve tarihlerine müracaat edilebilir. Bu makalemizde Shi, Tuoba ve Zhi adlı Türk menşeli âilelerin kaynaklardaki ilk görünüşlerini, adların yazılışlarını ve okunuşlarını, adlardaki değişimleri, âilelerin göçlerini ve bugünkü yayılma alanlarını ele almaya çalıştık. Çinlileşen Türk âilelerinin mensupları Çin’de kurulan devletler içerisinde yüksek mevkilere gelmiş ve Türk milletindeki idârecilik ve askerlik vasıflarıyla temayüz etmiştir. Âilelerin çeşitli sebeplerle Çin’in değişik bölgelerine yerleştikleri ve bazen de birbirinden çok uzak mesafelerde küçük topluluklar hâlinde dağıldıkları anlaşılmaktadır. Bazı tarih kayıtlarından bu âilelerin Türk toplumu içerisindeki yüksek mertebelerini ve itibarlarını Çin’de de muhafaza ettikleri görülmektedir. Maalesef bu âile mensupları bugün dilleri, âdetleri ve hatta etnik terkipleri bakımından Çinli olmuşlardır. Onlara Türk atalarından kalan yegâne miras âilelerinin adlarıdır. Belli kâidelere göre verilen veya alınan bu adların çok kadim devirlere kadar takibi esasen mümkündür. Böylece tarih, kültür ve etnoloji gibi araştırmalarda âile adlarına müracaat edilerek çok mühim neticeler elde etmek mümkündür. Makalemizde bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti’nde dağınık hâlde yaşayan Shi, Tuoba ve Zhi adlı âilelerin mezkûr araştırmalar çerçevesinde ele alınmasına gayret edilmiştir.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

- AYDEMİR, Hakan, “Altaic Etymologies: Tōz, Toprak, Toyosun”, *Turkic Languages*, VII/1, 2003, s. 105-143.
- BAZİN, Louis, “Recherches sur les parlers T’o-pa (5E siècle après J.C.)”, *T’oung Pao*, 39, 1950, s. 228-339.
- Bei Jiang Tong Shi*, Ed. Zhao Yun-tian, Zhengzhou 2001.
- BOODBERG, P. A., “Marginalia to the Histories of the Northern Dynasties”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, III, 3/4, Dec., 1938, s. 223-253.
- BOODBERG, P. A., “The Language of the T’o-Pa Wei”, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, I, 2, Jul., 1936, s. 167-185.
- BS- *Bei Shi*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- Chen Shaoxin-Furuide, *Taiwan Renkou zhi Xingshi Fenbu*, Taipei, 1970.
- CLAUSON, Gerard, “Turk, Mongol, Tungus”, *Asia Major*, VIII, 1, 1960, s. 105-123.
- CLY- Chen Lianqing, *Zhongguo Gudai Shaoshu Minzu Xingshi Yanjiu*, Jilin Wenshi Chubanshe Yay., Changchun, 1993.
- CoS- *Zhou Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- CS- *Jin Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- CWD- Chen Mingyuan-Wang Zonghu, *Zhongguo Xingshi Cidian*, Beijing Chubanshe Yay., Beijing, 1994.
- CWQ- Chen Mingyuan-Wang Zonghu, *Zhongguo Xingshi Daquan*, Beijing Chubanshe Yay., Beijing, 1987.
- DOU- Dou Xuetian, *Zhonghua Gujin Xingshi Dacidian*, Jinguang Jiaoyu Chubanshe Yay., Beijing, 1997.
- EBERHARD, W., “Toba’lar Etnik Bakımından Hangi Zümreyeye Girer?”, *AÜ DTCF Dergisi*, I, 2, 1942, s. 19-30.
- EBERHARD, W., *Das Toba-Reich Nordchinas*, Leiden 1949.
- EBERHARD, W., *Çin’in Şimal Komşuları*, Çev., N. Uluğtuğ, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, İstanbul, 2009⁴.

- GBC- *Gujin Xingshi Shu Bianzheng*, Jianghsi Renmin Chubanshe Yay., Nanchang, 2006. XII. yüzyılda Teng Minshi tarafından kaleme alınmıştır.
- HHS- Hou Han Shu, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- HLP- *Xingshi Kaolue, Xue Hai Lei Bian*, C. 100 içinde, Shanghai, Nüshası 1920. Bu kaynak Chen Tingwei tarafından 1831 yılında neşredilmiştir.
- HOLMGREN, J., *Annals of Tai Early T'o-pa History According to the First Chapter of the Wei-shu*, Canberra 1982.
- HSY- *Xingshi Xunyuan*, Yuelu Shushe, Changsha, 1992. Âile ve sülâle adları üzerine Zhang Shu (1776-1847) tarafından kaleme alınan bir kaynaktır.
- JTS- *Jiu Tang Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul, 2003².
- Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Türk*, I, Çev. Besim Atalay, Ankara 2006⁵.
- KÖYMEN, Mustafa, "Hsiung-nu'ların Tuku (T'u-ko) Kabilesi", *DTCF Dergisi*, III/1, 1944, s. 51-59.
- LİGETİ, Louis, "Le Tabghatch, un dialecte de la langue Sien-pi", *Mongolian Studies*, Ed., Louis Ligeti, Budapest 1970, s. 265-308.
- LİM An-king, "On the etymology of T'o-Pa", *Central Asiatic Journal*, XLIV, 1, 2000, s. 30-44.
- MSYL- *Mingxian Shizu Yanxing Leigao*. Zhang Ding tarafından 1209 yılında tamamlanan bir âile ve sülâle adları ansiklopedisidir. 1782'de tamamlanan Siku Quanshu Külliyyatı içindedir; Zhechiang Üniversite Kütüphanesi nüshasından istifade edilmiştir.
- NQS- *Nan Qi Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- Qin Hui Yao*, Taipei 1945.
- OTKAN, Pulat, "IV. Yüzyılda Kuzey Çin'deki Yabancı Halkların Yerleşim Alanları ve Nüfusu", *Erdem*, V/XV, 15, Eylül 1989.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Ankara, 1981.
- SC- *Shi Ji*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.

- SKC- *San Guo Zhi*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- SS- *Sui Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- Studia Asiatica, The Collected Papers in Western Languages of the Late Dr. Kazuo Enoki*, ed. R. Kono, Tokyo, 1998.
- SuS- *Song Shi*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- TC- *Tong Zhi*, Shangwu Yay., Shanghai, 1935.
- TOGAN, A. Zeki Velidî, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981.
- Wang Quangen, *Zhongguo Xingshi de Wenhua Jiexi*, Tuanjie Chubanshe Yay., Beijing, 2000.
- WS- *Wei Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- WXTP- *Wang Xing Tong Pu*, Chengdu, 1995. Ling Dizhi tarafından XVI. yüzyılın sonlarında tamamlanan kişi ve âile adları ansiklopedisidir. Bashu Shuhe Yayınevi'nin nüshasına müracaat edilmiştir.
- XTS- *Xin Tang Shu*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1997.
- YHHT- *Yuan He Xing Zuan*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 1994. Tang İmparatoru Xian Zong'un emriyle Lin Bao tarafından yazımına başlanan ve 812 yılında tamamlanan bir tür âile adları ansiklopedisidir. Kaynakta 1232 ad vardır. Kaynağın Cen Zhongmian tarafından yapılan tahkikli nüshasından istifade edilmiştir.
- YILDIRIM, Kürşat, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, İstanbul, 2013.
- YILDIRIM, Kürşat, *Çin Kaynaklarına Göre Hunlar ve Gök-Türkler Döneminde Türkistan'ın Tarihi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2015.
- YQD- Yuan Yida-Qiu Jiaru, *Zhongguo Xingshi Dacidian*, Jiangxi Renmin Chubanshe Yay., Nanchang, 2010.
- YWK- Yao Weiyuan, *Beichao Huxing Kao*, Zhonghua Shuju Chuban Yay., Beijing, 2007.